

Сидорчук А. А.,
викладач

Тернопільський національний економічний університет

АНАЛІЗ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕДУМОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Практика свідчить, що платники страхових внесків в нашій державі сприймають діючі ставки оподаткування як високі [1, 3; 2]. Крім того, сама система соціального страхування у країні побудована при наявності певної кількості пільг, що не дозволяють оподаткувати весь фонд оплати праці в економіці [2]. Одна з причин такого стану, на наш погляд, – це відсутність необхідних макроекономічних умов функціонування системи державного соціального страхування в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у формування теоретичних засад соціального страхування зробили такі зарубіжні науковці, як У. Беверідж, О. фон Бісмарк, Р. Ноузік, Дж. Ролз й ін. Серед українських дослідників варто назвати О. Василика, Б. Надточія, М. Шаварину, Н. Шаманську, С. Юрія та ін. Проте у даних публікаціях питання макроекономічних передумов функціонування державного соціального страхування приділено недостатньо уваги.

Постановка завдання. Вагомі здобутки перелічених науковців окреслюють загальні напрями реформування системи державного соціального страхування. Разом з тим, системний підхід спонукає до пошуку першопричин незбалансованості фінансових ресурсів соціального страхування в Україні. Метою дослідження є спростування або підтвердження тези, про відсутність необхідних макроекономічних умов функціонування соціального страхування в нашій країні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи будь-яку модель соціального захисту (в тому числі континентальну модель, яка активно використовує державне соціальне страхування), потрібно аналізувати необхідні умови та обмеження щодо її функціонування. Такі умови визначаються індикаторами макроекономічного розвитку держави, поданими у табл. 1.

Таблиця 1

Макроекономічні індикатори оцінювання передумов існування державного соціального страхування

Індикатор	Економічна інтерпретація впливу на систему соціального страхування
ВВП на душу населення	Фінансові можливості системи тим більші, чим вищий показник.
Рівень економічного зростання	Вплив аналогічний до впливу попереднього показника.
Рівень безробіття	Оберненопропорційний зв'язок. Чим вищий показник, тим менші фінансові можливості системи.
Рівень інфляції	Вплив аналогічний до впливу попереднього показника.
Дефіцит державного бюджету	Його наявність або великий розмір може спонукати до ширшого використання системи соціального страхування.

Подано характеристику таких індикаторів, вміщених у табл. 1:

показник ВВП на душу населення. Вибір зумовлений тим, що це узагальнений показник, який визначає результативність економіки тієї чи іншої країни, слугує мірилом добробуту населення в ній та використовується для порівняння економік світу. До того ж джерелом утворення фінансових ресурсів соціального страхування є ВВП, тому його обсяг (і рівень ВВП на душу населення як похідний) визначатиме можливості системи соціального захисту;

рівень економічного зростання. Цей показник характеризуватиме можливості для розвитку моделі соціального захисту на перспективу – зниження індикатора звужує їх і навпаки;

рівень безробіття. Використання цього показника зумовлене джерелом формування ресурсів соціального страхування – величиною заробітної плати та кількістю платників страхових внесків (найманих осіб), що також визначатиме фінансові можливості системи. Дія цього показника обернена до попереднього: чим він вищий, тим можливості соціального страхування зменшуються, і навпаки;

рівень інфляції. Цей індикатор дасть змогу порівняти обсяги фінансових ресурсів за реальним, а не за номінальним співвідношенням. Без його врахування можливості системи фінансового страхування будуть оцінені необ'єктивно – в абсолютному виразі вони можуть суттєво збільшуватись, але якщо це супроводжується знеціненням грошової одиниці у країні, то висновок про збільшення фінансових ресурсів без урахування рівня інфляції не є повним;

показник дефіциту бюджету. Прямого відношення до умов функціонування системи соціального страхування він не має, лише опосередковане. Наявність дефіциту зменшує можливості ангlosаксонської моделі соціального захисту населення і може стати однією з причин відмови від неї та переходу до континентальної. Лише моніторинг показника покаже, чи існують передумови до такого переходу в країні у майбутньому.

Аналіз описаних вище п'яти індикаторів (показників) проведений для країн, які, залежно від поширення тієї чи іншої моделі соціального захисту, розподілено на чотири групи, визначить передумови для функціонування континентальної моделі (системи соціального страхування) в Україні.

Групування середніх значень даних додатка Н здійснено в табл. 2.

Таблиця 2.
Макроекономічні показники моделей соціального захисту населення №

Показник I	Континентальна	Ангlosаксонська	Скандинавська	Південноєвропейська	США	Україна
ВВП на душу населення, дол. США	24460	23250	23580	18207	32656	4012
Рівень економічного зростання, %	1,84	3,63	2,18	2,27	3,56	0,32
Рівень безробіття, %	5,72	8,00	7,70	11,34	5,10	4,74
Рівень інфляції, %	2,90	3,31	2,42	5,10	3,24	13,50 №
Дефіцит бюджету, %	6,70	2,01	9,10	16,3	14,03	8,30

№ Складено автором на основі джерел [3: 12]

I Рівень інфляції визначений за період 2000–2007 рр.

Як видно з наведених даних, держави, де:

а) набула поширення континентальна модель соціального захисту (Німеччина, Австрія, Швейцарія), характеризуються нижчим, порівняно з іншими моделями, рівнем економічного зростання (менше, ніж 2%) і безробіття (6%); помірною інфляцією (3% на рік) та дефіцитом бюджету в розмірі 7% від його надходжень;

б) застосовується ангlosаксонська модель, мають найнижчий серед країн з іншими моделями дефіцит бюджету (майже 2%), найвищі темпи економічного зростання (майже 4%), помірну інфляцію (3%) й один з найбільших показників безробіття (8%);

в) взято за основу скандинавську модель, мають один з найвищих показників дефіциту бюджету (9%), найнижчу серед країн з іншими моделями інфляцію (2,4% на рік), високий рівень безробіття (майже 8%) та невеликий середній щорічний темп економічного зростання (2,2%);

г) використовується південноєвропейська модель, мають одні з найгірших макроекономічних показників: високі темпи інфляції (5,1%), великий розмір бюджетного дефіциту (понад 16%), високий рівень інфляції (понад 11% на рік) і низький рівень ВВП на душу населення (18,2 тис. дол. США);

д) впроваджується система приватного соціального страхування (зокрема, у США), мають один з найбільших (якщо не враховувати Україну) дефіцитів бюджету (14%) та в них створено умови, які певною мірою подібно до англосаксонської моделі.

Держави, що вибрали як джерело фінансування системи соціального захисту бюджетні кошти (скандинавська модель), стають, як правило, на шлях дефіцитних державних фінансів (9% доходів бюджету). В довгостроковому періоді (1990–2007 рр.) добробут населення не має погіршуватись, а в умовах незначного зростання економіки (2,2% на рік) і майже такого самого рівня інфляції (2,4%) без збільшення дефіциту бюджету цієї мети досягти важко. Водночас чисельність безробітних втрачає свою актуальність: платниками податків стають передусім підприємства і держава основну увагу зосереджує на створенні сприятливого інвестиційного клімату в економіці. Через це тут чисельність безробітних, порівняно з країнами з іншими моделями соціального захисту, більша (майже 8%). Держави, що вибрали як основне джерело фінансування соціального захисту населення систему страхування (континентальна модель), змушені проводити політику активної зайнятості населення, адже воно є основним платником внесків до неї. Через це тут чисельність безробітних дещо нижча, ніж у країнах іншими моделями (5%). Менший тягар соціальних видатків на бюджет зумовлює нижчу його дефіцитність (7%).

Держави з англосаксонською моделлю, збільшення добробуту населення досягають шляхом дефіцитності бюджету, оскільки вони комбінують його кошти як джерела фінансового забезпечення соціального захисту з коштами системи соціального страхування, поділивши тягар соціальних видатків між цими ланками державних фінансів. Тут простежується щорічне зростання економіки (3,6%). Тому не має важливого значення, порівняно з державами з континентальною моделлю чисельність безробітних (8% проти 5%).

Приватна система соціального страхування може існувати в умовах високих темпів економічного розвитку (майже 4%) та незначного рівня безробіття (5% працездатного населення). Великий дефіцит бюджетних коштів (14%), який спостерігався у цей період, прямо не стосувався системи соціального захисту і був зумовлений тим, що за основу макроекономічної політики у США в 90–х рр. XX ст. адміністрація У. Клінтона взяла кейнсіанські погляди щодо дефіцитних фінансів. Інші макроекономічні індикатори цієї моделі аналогічні до англосаксонської моделі. Враховуючи кількість офіційно зареєстрованих безробітних (менше, ніж 5%) та дефіцит бюджетних коштів (8%), визначимо можливості впровадження в Україні континентальної, скандинавської або південноєвропейської моделі соціального захисту населення. На перший погляд, передумови для застосування континентальної моделі видаються найбільш вірогідними: дефіцит бюджетних коштів і кількість безробітних в нашій державі аналогічні до того, що спостерігається у країнах континентальної Європи. Проте не порівняними є темпи знецінення грошової одиниці й темпи зростання економіки. З тих самих причин економіка України не може забезпечити реалізацію також скандинавської моделі. До того ж дефіцит бюджетних коштів в Данії, Швеції чи Фінляндії (9%) спричинений великою часткою соціальних видатків (передусім виплатою пенсій), а в Україні і без видатків ПФУ дефіцит становить 7% доходів бюджету.

Висновки з даного дослідження. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок про підтвердження висунутої нами тези, про відсутність необхідних макроекономічних умов функціонування системи державного соціального страхування в Україні. Індикатори, які характеризують макроекономічний стан нашої держави, не дають змоги порівняти її з жодною з країн, де використовуються інші моделі. Інакше кажучи, існування соціального страхування як складової соціального захисту населення в Україні відбувається в умовах, не характерних для жодної з розглянутих держав. Особливо чітко це можна простежити при порівнянні середньодушових доходів населення (які у 4 рази менші від найближчого показника країн Південної Європи), темпів зростання економіки (які у 6 разів менші від показника країн континентальної моделі соціального захисту) та рівня інфляції (який у 2 рази вищий від рівня країн Південної Європи).

Література

1. Богословська І. Злочин і покарання. Або прощення... / І. Богословська // Дзеркало тижня. – 2004. – № 18 (493). – С. 3.

2. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах [Електронний ресурс] / Міністерство праці та соціальної політики України, Пенсійний фонд України. – К., 2006. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : кольор. ; 12 см. – Системні вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM; Windows 95, 98, 2000, XP. – Назва з титул. екрану.
3. Eurostat Yearbook 2002. Luxemburg, 2002. [Електронний ресурс] / Європейський союз. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>
4. Finland_economy in 1990_2007. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступу: http://www.theodora.com/wfb/finland/finland_economy.html
5. Germany_economy in 1995_2007. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступу http://www.theodora.com/wfb/germany/germany_economy.html
6. Germany_federal_republic_of_economy in 1990. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступу: http://www.theodora.com/wfb1990/germany_federal_republic_of/germany_federal_republic_of_economy.html
7. Greece_economy in 1990_2007. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступу: http://www.theodora.com/wfb/greece/greece_economy.html
8. Spain_economy in 1990_2007. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступу: http://www.theodora.com/wfb/spain/spain_economy.html
9. Sweden_economy in 1990_2007. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступу: http://www.theodora.com/wfb/sweden/sweden_economy.html
10. Ukraine_economy in 1995_2007. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступу: http://www.theodora.com/wfb/ukraine/ukraine_economy.html
11. United_kingdom_economy in 1990_2007. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources. – Режим доступу: http://www.theodora.com/wfb/united_kingdom/united_kingdom_economy.html
12. United_states_economy in 1990_2007. [Електронний ресурс] / USA CIA World Factbooks, the United Nations Statistical Office, The Library of Congress Country Studies and other sources.– Режим доступу : http://www.theodora.com/wfb/united_states/united_states_economy.html